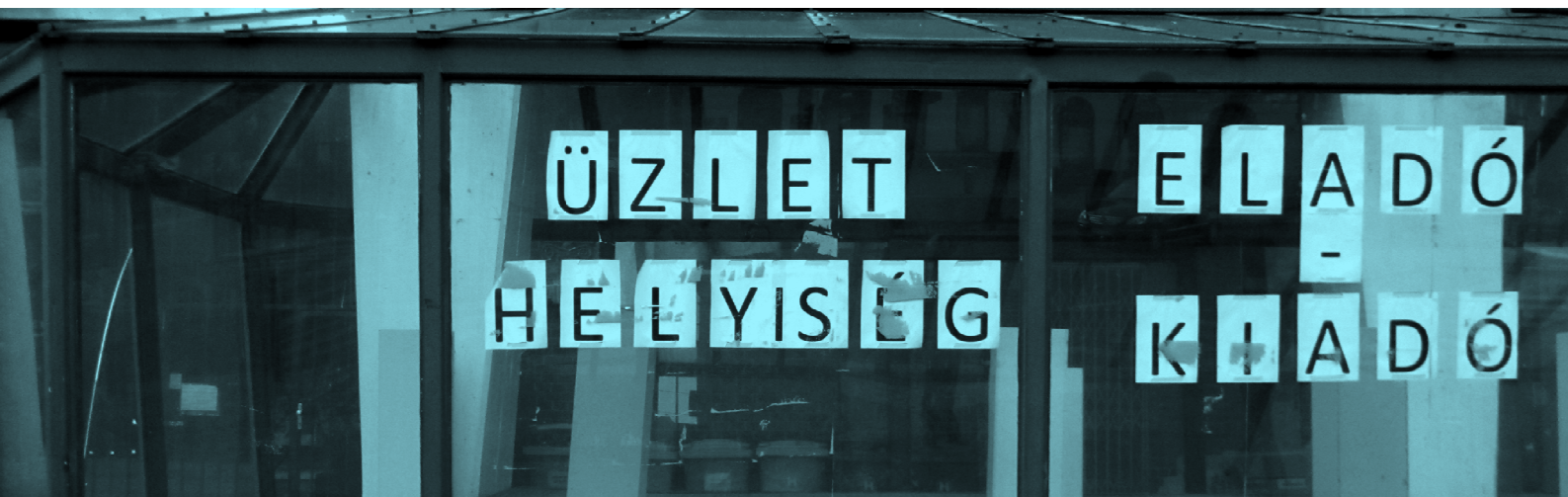

Köztes használat stratégiák és a nagyvárosi gettók határai

Forgatókönyv a Budapest VIII. kerületi Magdolna Negyedre
Kitekintés: Belgrád és Berlin

Dimitrijevic Tijana
Doktori kutatás összefoglalója
BME Építőművészeti Doktori Iskola
2015 június

opponens: Somogyi Krisztina
konzulens: Kerékgyártó Béla
témavezető: Radványi György

Téma, motiváció és esettanulmány

A kutatás felépítése, alapállítások, források és kutatási módszerek

(1) Köztes használatok és a nagyvárosi gettók üres földszintjei

Köztes használatok és tér-úttörők: fogalmak, típusok, működés

Miért stratégia? Miért jó ez a nagyvárosi gettóban?

Példák: Renew Newcastle, Ausztrália; berlini gyakorlat

(2) Magdolna Negyed - potenciális köztes használat terep

Nagyvárosi gettók, etnikai és szociális térbeni szegregáció

A gettósodás folyamatai Budapesten

A Magdolna Negyed

- A Magdolna Negyed mint gettó?
- Szociális városrehabilitáció 2005-től: a Magdolna Negyed Programok (MNP)
- Saját helyszíni tapasztalatok (2012-2015)

A Magdolna Negyed, mint köztes használat terep

- Adottságok és lehetőségek: helyzetértékelés
- Egyi köztes használat kísérlet: CivilHáló (2012)
- Saját kísérlet 1: Negyed közösségi mosoda és társai (2012-2013)
- Saját kísérlet 2: MICROMagdolna vágygyűjtés és nyári műhely (2013-)

Helyi lehetőségek, kihívások, fókuszpontok

(3) Kitekintés - Berlin és Belgrád

- Coopolis Zwischennutzungsagentur Berlin
- [Urban Incubator Belgrade](#)
- Párhuzamok a Magdolna Negyeddel

(4) Forгатókönyv - köztes használatok a Magdolna Negyedben

Ez nem recept - bevezető és kulcsszavak

A forгатókönyv elemei:

(1) Fentről vagy lentről - az indítás kérdése

(2) Szerepek és szereplők

(3) A meglévő kapcsolati háló

(4) Az Önkormányzat kettős szerepe

(5) A földszintek kiemelt pozíciója

- Miért földszintek?
- Köztes használatokra alkalmas földszintek: hol?
- Térúttörők és új köztes-funkciók: kik és mit?

Összkép: veszélyek, kihívások és remélt pozitív hatások

Összefoglalás - a témáról tágabban

Mellékletek

Előszó a tanulmányhoz

Ez a tanulmány a teljes doktori kutatást foglalja össze. Egyes fejezetei a korábbi tanulmányokra épülnek (ezek most nem kerültek be a szövegbe), mások munkaközies vagy még kidolgozásra várnak. A tartalomjegyzékben kék színnel kiemeltem az új elemeket:

*Új a kutatás címe, amelybe bekerült a "nagyvárosi gettó" kifejezés. Friss a teljes kutatás felépítése, a bevezető és a tézisek összefoglalása. Végül pedig új szöveg az **Urban Incubator Belgrade** kísérlet elemzése, amely saját helyszíni tapasztalatok és szerbiai publikációk segítségével összehasonlítja a belgrádi Savamala és a budapesti Magdolna Negyed esetét.*

Dimitrijevic Tijana

Téma, motiváció és esettanulmány

Köztes használatok, ideiglenes használatok, spontán térhasználatok, köztes terek, tér-úttörők, Zwischennutzung, Raumpioniere, temporary use, urban pioneers, space pioneers

Az elnevezések számosak, színesek és beszédesek, akár a jelenség maga. Gondolhatunk itt pár pillanatra tartó köztéri eseményekre; üres gyári épületeket egy előadás erejéig elfoglaló színházakra; üres földszinti üzletekre, melyeket helyi civilek olcsón bérlik; művészlakásokra a régóta bérlőkre váró irodaépületekben; elhagyatott parlag zöldterületekre, ahol gördeszkás parkok nyílnak; szánkópályára a foghíjban; a budapesti romkocsmákra, melyekből végül városképi állandó városképi elem lett; vagy építésre váró telkekre, ahol közösségi paradicsomok nőnek.

Gettó, térbeni szegregáció, szlöm, gettósodás, etnikai és szociális mikroszegregátum, kirekesztés, underclasodás, fehér folt, fekete lyuk, nyócker, dzsumbuj, susnyás, nyomornegyed

Az elnevezések számosak, de a téma egy. Köznapi nyelven nehéz megfogalmazni érzélgőség nélkül. Ladányi János szociológus, a téma elismert kutatója így definiálja a gettót: *"a slumosodó, általában munkanélküliek és hátrányos helyzetű etnikai kisebbségek által magas arányban lakott, nagyvárosi gettók"*¹. Azok a helyek, ahol *"...miközben az ország "csatlakozik Európához", az ország lepusztult régióiban, sőt fővárosának kellős közepén, megjelenik a harmadik világ."*² Erről az egyre jobban táguló szegregációról beszél Cságoly Ferenc is a "Környezetünk állapota és az építészet felelőssége" című MTA székfoglaló előadásában: *"Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy a gazdagság és a szegénység között folyamatosan táguló és mélyülő repedés hamarabb szétrepesztheti a Földet, mint egy nukleáris háború gigantikus bombái."*³

Doktori dolgozatomban e két téma metszéspontját kutatom. A kettő merőben eltérő: a köztes használatok jelensége ma egy jól ismert, pozitív megítélésű, aktuális jelenség; a nagyvárosi gettósodás pedig összetett probléma, amely gyakran a figyelem perifériájára szorul. Milyen potenciál rejlik a két téma összemetszésében? A köztes használatok színes jelensége bevethető a nagyvárosi gettók határainak oldására? Ezt a kérdést vizsgálom a Budapest VIII. kerületi Magdolna Negyed esetén keresztül.

---

¹ LADÁNYI 2007

² LADÁNYI 2007

³ CSÁGOLY 2014

*"A tér közepén felállított sátorban a zenekar pergős ütemű zenéjére fiatalok öregek, cigányok és nem cigányok, itt élők és messze földről (Budáról) érkezők táncoltak együtt. Amikor 2004-ben nekivágtunk a szociális városrehabilitációs kísérletnek ez a kép élt bennünk, és azóta is ezek a pillanatok adnak erőt a munkánkhoz."*⁴

Alföldi György, "Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban", 2008

A motivációmnak van egy **objektív**, és egy szubjektív rétege. Az objektív motiváció nem kíván magyarázatot: a társadalom szociális és etnikai alapú szegregációja kétségkívül fontos kérdés. Ladányi János szociológus azt mondja erről: fontos, és kész.⁵ A téma fontosságáról szól Alföldi György fenti idézete is, és az általa indított és már tíz éve tartó szociális városrehabilitáció⁶ minden egyes lépése. A gettósodás e társadalmi szegregáció térbeli kivetülése, és fontos vele foglalkozni, mert egy kritikus tömeg elérése után maga is okozóvá válik, és további kirekesztést gerjeszt. A köztes használat stratégiát azért tartom fontos eszköznek a gettósodás és határainak oldására, mert (1) szerencsésen összeházasít egy pozitívan megítélt jelenséget, és egy a társadalom vakfoltjára eső, nehéz problémát; (2) olyan helyben lévő adottságokra épül, melyek gyakran a gettó egyetlen erőforrásai; (3) végül pedig, mert a köztes használatok természetüknél fogva rugalmas folyamatok, és mint ilyenek jól tudják felvenni egy összetett és megrekedt szituáció rezdüléseit.

*"Nagyon szeretnék könyvet írni a korai francia film-noir-ról; mindig is érdekelt. Elegem van abból, hogy a szerbek háborújáról, a tagadásról és felelősségvállalásról írok. Pocsék téma. Mindig mérges és ideges leszek tőle. Mégis, csak erről tudok írni."*⁷

Dejan Ilic, belgrádi szerkesztő, 2013

Az objektív szempontok mellett a téma **személyesen** is érdekel. Szerbiából jövök, és ott annak a többségnek voltam és vagyok a tagja, amelynek a nevében más népcsoportokat irtottak ki - "hiszen azok a horvátok/muzulmánok/albánok mindig is utáltak minket, a vesztünket akarják, és mind ilyenek". Megtapasztaltam előítéletekből hogyan lesz propaganda, propagandából kirekesztés, majd ezekből népiirtás. Azóta családommal elhagytam Szerbiát, és most én vagyok a "kisebbség" - szerencsére egy rendkívül kedves és befogadó környezetben. Érdekel az előítéletek, a kirekesztés, a kisebbség- többség kérdése; hol tudatosan, hol tervezetlenül, akarva-akaratlanul - de munkáim során mindig felbukkan⁸. DLA doktori dolgozatom eredetileg a köztes használatok tág és színes témájáról szólt, de miután megismerkedtem a budapesti Magdolna Negyeddel, irányt váltottam. Így kapcsolódott össze a köztes használatok színes világa a nagyvárosi gettókkal.

*„Addig is hadd adjunk hírt a bűn sajátos szennyvilágáról (...). Örökítsünk meg pár típust a bűnözéstől szinte determinált rétegeből. Prostitúáltat és futtatóját, drogost, de Isten egyéb potenciális képmásait is."*⁹

Joó István, "A Józsefváros mélyén", 2008

---

⁴ ALFÖLDI 2008:27

⁵ LADÁNYI 2013

⁶ A szociális városrehabilitáció 2004-ben indult el a Magdolna Negyedben, Alföldi György építész, urbanista, városfejlesztő és a Rév8 Zrt. vezetésével. Az un. Magdolna Negyed Programok azóta is tartanak. MAGDOLNA 2005; ALFÖLDI 2008

⁷ Dejan Ilic, szerbiai REC Irodalmi és Társadalmi Kérdések Magazin szerkesztője, magáninterjú, 2013; REC 1999

⁸ Diplomamunka, 2008, BME: Előítéletek múzeuma, Újvidék; DIMITRIJEVIC 2008

⁹ JOÓ 2008

Kutatásom esettanulmánya a Budapest VIII. kerületi Magdolna Negyed. A Magdolna Negyed kétségtelenül nehéz sorsú városrész: munkanélküliség, mélyszegénység, halmozottan hátrányos helyzet, lepusztult környezet, és igen - drogproblémák, prostitúció és magas bűnözési ráta. Ugyanakkor, a Magdolna Negyed olyan hely is, ahol 2004 óta Magyarországon egyedülálló, aktív és mindent-bele szociális városrehabilitáció folyik, ahol 12 000 ember él, több tucat lelkes civil szervezet dolgozik, rengeteg a gyönyörű régi épület, és ahol minden héten legalább 50 gyerekrész készül. Ezzel szemben a fenti 2008-as Magyar Nemzet idézet minden "ottanira" bélyeget nyom - felnőttekre és rajzoló gyerekekre egyaránt - és hiába minden lelkesedés és rajz tehetség, ebből a helyzetből nehéz nyerni.

*"Randa egy vidék, de én szeretem. Színes, izgalmas, s nem hiszem, hogy gyakrabban ütnék itt le az embert, mint azon a steril Rózsadombon. Változatos is. A Nagyfuvaros utcától a Szerdahelyi utcáig nem olyan, mint a Szerdahelyi utcától az Orczy útig."¹⁰
Vajda Mihály, "Cigányos történeteim", Élet és irodalom, 2013*

A kutatás szempontjából a **Magdolna Negyed** azért is érdekes, mert budapesti és magyarországi viszonylatban egyedi eset: (1) A budapesti gettósodási folyamatok során kialakult etnikai és szociális mikroszegregátumok között ez az egyetlen kifejezetten központi elhelyezkedésű, a pesti belváros keleti határa. (2) Számos és színes üres tér-nyersanyaggal rendelkezik, a tulajdoni struktúrájuk pedig érdekes képet mutat: a földszinti üzletek 60%-a a kerületi Önkormányzat tulajdonában van. (3) Magyarországon egyedülálló módon itt működik szociális városrehabilitáció 2004 óta - ezek az Alföldi György és Rév8 kezdeményezése során elindított Magdolna Negyed Programok¹¹. (4) A már tíz éve tartó városrehabilitációs folyamatok eredményeként a Negyedben erős civil élet van kialakulóban, mi több, az elgettósodott városrészekre nem jellemző módon a helyi emberek is egyre többször önértékelő közösségekké állnak össze¹². A Magdolna Negyedben az előzőekben szemléltetett stigmatizált kép, és az erőteljes térbeni szegregáció miatt fontos minden olyan eszközt számba venni, amely ezt a kirekesztett állapotot oldhatja. Egy ilyen eszköz a köztes használat stratégia. Az előzőekben bemutatott adottságok miatt (1-4) pedig azt gondolom, hogy a Magdolna Negyed jó terep lehet egy ilyen stratégia számára.

„Először utcáról utcára, egyes helyeken házról házra járva, mintegy ránézéssel alapon határoltuk le az egyes területeket, majd a rendelkezésünkre álló, igen részletes statisztikai adatok segítségével kontrolláltuk az első szakasz lehatárolásait. Ez tehát kétoldalú tanulási folyamat volt (...)"

A kutatás felépítése kettős - az elméleti kutatást végigkíséri a helyszínen végzett saját tervezési-kutatási kísérletek. Ez a kettőség fontos, hiszen a helyszíni gyakorlat által alkalmam van élőben kipróbálni az elméletet, az elmélet pedig segít eligazodni a helyszíni élményekben és tapasztalatokban. A két oldal folyamatos kölcsönhatásban van egymással. Ugyanígy kettős a kutatás **célja** is. Elméleti oldalról arra keresek választ, mit remélhetünk általában a köztes használat stratégiáktól, mint antiszegregációs eszközöktől nagyvárosi gettóban. A kézzel fogható eredmény pedig egy vízió a Magdolna Negyedről, az üres földszintjeiről, a köztes használatokról, és a Negyed és város közötti határok oldásáról.

---

¹⁰ VAJDA 2013

¹¹ A Magdolna Negyed Programok Rév8 Zrt. vezetése alatt jelenleg a III. ütemben tartanak. RÉV8 -MNPIII 2013

¹² Erre jó példa a Teleki Térért Egyesület, amely a Teleki téri közösségi tervezés során alakult ki 2014-ben, és azóta is aktívan működik.

A kutatás felépítése, alapállítások, források és kutatási módszerek

(1) Kutatásom **első állítása**, hogy egy köztes használat stratégia jó eszköz a nagyvárosi gettó és a körülötte lévő "sima" városi közeg határainak oldására. Ezt az állítást nemzetközi átfogó kutatások eredményeivel (Urban Catalyst kutatás¹³, és Second Hand Spaces tanulmánykötet¹⁴) és színes, sikeres példákkal támasztom alá (Renew Newcastle¹⁵, Ausztrália; Berlini gyakorlat és példák). Erről szól az első fejezet.

(*) A gettósodás oldásának lehetőségeivel fontos foglalkozni - ez az állítás nem kíván külön igazolást. Jelen szövegben csak röviden térek ki a szegregáció alapfogalmaira, és arra, hogyan használom a fogalmakat a kutatásom során; kitérek a határok jelentőségére; áttekintést adok a budapesti gettósodási folyamatokról; végül pedig megkeresem a Magdolna Negyed helyét ebben. A fogalmak és a budapesti folyamatok összefoglalásánál első sorban Ladányi János szociológus több évtizedes munkásságára támaszkodom¹⁶.

(2) Kutatásom **második állítása** az, hogy a budapesti Magdolna Negyed adottságai titkolt potenciált rejtenek, és a Negyed alkalmas egy köztes használat stratégia indítására. Ezt az állítást a Negyed történetének rövid bemutatása után két oldalról támasztom alá: elméleti kutatással és helyszíni gyakorlati kísérletekkel. Elméleti oldalról: (a) számszerű adatok a Negyed jelenlegi helyzetéről (Kerületi Önkormányzat adatszolgáltatása¹⁷; korábbi helybeli kutatások¹⁸; KSH adatok) (b) a szociális városrehabilitációról szóló jelentések, összefoglalások, cikkek (MNP programokról Rév8-tól¹⁹; ²⁰); (c) egy eddigi negyedbeli köztes használat kísérlet (CivilHáló 2012) tapasztalatai. Gyakorlati oldalról: (a) a helyszíni bejárások személyes élményei (2012-2015); (b) saját, a helyszíni kutatási-tervezési munka során végzett, köztes használat kísérletek tapasztalatai (BME Negyed projekt 2012-2013²¹; MICROMagdolna projekt 2013-2015²²). Az elmélet és a gyakorlat folyamatos pingpongozásban van egymással, és együtt alakítja a kutatás eredményeit. Ezekről az eredményekről, a Magdolna Negyedről adottságairól és potenciális lehetőségeiről szól a második fejezet.

(3) A Magdolna Negyedbeli köztes használat forgatókönyv felállításához segítségül hívok két nemzetközi példát: a **berlini** Coopolis Zwischennutzungsagentur köztes használat közvetítő irodát, és a **belgrádi** Urban Incubator Belgrade projektet. Ez két karakteresen eltérő köztes használat stratégia - ezért vizsgálatuk a lehetőségek és kihívások színes tárházát vonultatja fel, és hasznos a magyarországi eset szempontjából. A Coopolis közvetítőirodát személyesen látogatom meg egy DAAD kutató ösztöndíj keretében, és egy hónapon keresztül élőben figyelem majd a működését (2015 ősz). A

---

¹³ A berlini Urban Catalyst kutatás közel száz köztes használat esetet vizsgált, az eredményeket az Urban Pioneers című könyv foglalja össze; ez a téma egyik alapműve. URBAN 2007

¹⁴ SECOND 2012

¹⁵ RENEW 2013

¹⁶ LADÁNYI 2008

¹⁷ LISTA 2013

¹⁸ EGEDY 2008; ALFÖLDI 2012;

¹⁹ RÉV8 2013

²⁰ Az MNP programokról: Rév8 Zrt. honlapján...; saját tervezési tapasztalataok (NEGYED.); Rév8 Zrt. munkatársaitól személyes tájékoztatás.

²¹ BME ÉDI 2012/2013

²² MICROMAGDOLNA

belgrádi példát pedig egy kiscsoportos szerbiai tanulmányút (BME ÉDI 2013²³) tapasztalatai alapján elemzem, a témához kapcsolódó szerb és nemzetközi publikációk segítségével. A kutatás során egy újabb tanulmányutat tervezek Belgrádba, hogy megnézzem a projekt utóéletét.

(4) A kutatás harmadik "állítás-csomagja" a fentiek alapján kidolgozott **forgatókönyv** a köztes használat stratégia működéséről és lehetőségeiről a budapesti Magdolna Negyedben. E stratégia fő elemei: (a) Az adottságok és helyszíni tapasztalatok rövid összefoglalása; (b) Az indítás körülményei, a fentről (Hivatal) vagy lentől (civiliek, közösségek, helyiek) kérdése; (c) A fő szerepkörök, és egy Magdolna Negyedbeli lehetséges szereposztás; (d) A meglévő kapcsolati háló, és miért érdemes/szükséges rá építeni; (e) A helyi Hivatal kiemelt szerepe; (f) A földszintek különleges esete, és miért érdemes itt elkezdni a stratégiát; hol, ki, milyen funkciók; (g) Összkép - fő kihívások, a dzsentifikáció veszélye, remélt pozitív hatások, a határok oldása.

Ez a forgatókönyv az első és második rész eredményeit egymásra vetíti, és ehhez adja hozzá a nemzetközi kitekintés tapasztalatait. A földszinti köz-funkciók jelentőségét Howard Davis "Living above the store"²⁴ című munkájára hivatkozva támasztom alá. Ezen kívül a földszintek esetén az alábbi forrásokat és kutatási módszereket alkalmaztam: számadatok a Magdolna Negyed földszinti helyiségeiről (önkormányzati adatszolgáltatás); gyűjtés a földszinti helyiségek típusairól (saját helyszíni felmérés); a földszinti helyiségek csoportokra és rétegekre bontása, térképek készítése, egymásra vetítése és elemzése.

(Σ) Az összefoglalásnál áttekintést adok a Magdolna Negyed és köztes használatok közös lehetőségeire, majd újra kitágítom a témát általános szintre. Itt - remélhetőleg az eddigiek által kellően alátámasztva - rámutatok a nagyvárosi gettósodás és szegregáció, és a köztes használat stratégiák összekapcsolásában rejlő **pozitív** potenciálra.

---

²³ A szerbiai tanulmányút a BME ÉDI támogatásával valósult meg; résztvevői és szervezői voltak: Oroszlány Miklós, Kovács-Magyar Zsuzsa, Borsos Melinda, Nagy Balázs, Török Bence, Major György, Dimitrijevic Tijana

²⁴ LIVING 2012

(1) Köztes használatok és a nagyvárosi gettók üres földszintjei

{...}

Eddigi kutatások, és tanulmányok alapján új szöveget írok. Munkaközi:

*Zwischennutzung, Raumpioniere,
temporary use, urban pioneers, space pioneers
köztes használatok, ideiglenes használatok,
spontán térhasználatok, köztes terek, tér-úttörők*

Az elnevezések számosak, színesek és beszédesek, akár a jelenség maga. A magyar nyelpterületen Deigner Ágnes, építész és a BME ÉDI doktorandusza, aki tágabb merítésben kutatja a témát, és a *köztes használatok* szófordulatot használja. Polyák Levente kutató és várostervező munkáiban több kifejezéssel találkozunk: *ideiglenes használatok, köztes használatok, köztes terek és térhasználatok, spontán használatok*²⁵. A saját doktori kutatásom során én a *köztes használatok* kifejezést használok, mert ezt a köztes, kettő között hidat építő, valamit áthidaló és összekötő, fél-kész és alakuló jellemvonását tartom nagyon fontosnak a téma szempontjából. Szintén izgalmas a *space pioneers, urban pioneers* fogalma is, ami a köztes használatok űző emberekre és csoportokra vonatkozik - azokra, akik üresen álló terekre foglalják el, és ott (újra, közben) valami újat csinálnak. Őket szabadfordításban *tér-úttörőknek* nevezem.

Városainkban a gazdasági és társadalmi átalakulások olyan parlagon álló, valamire váró tereket eredményeznek, melyek aktiválása hagyományos befektetésekkel, térhasznosítási modellekkel és (város)tervezési folyamatokkal nem valósítható meg. E kiüresedett terek rugalmas használati módja a **köztes használatok** és térúttörők jelensége és stratégiája. Az ideiglenes, köztes használatok máshogy működnek vonzó városi környezetben, és máshogy elhagyatott, hátrányos helyzetű városrészekben.²⁶ Doktori kutatásom során ez utóbbi kérdéssel foglalkozom.

A térúttörők lehetnek átmeneti "helykitöltő" használói egy térnek, míg egy klasszikus funkció nem jön létre, de ők maguk is válhatnak klasszikus befektetéssé. Ha kell maradnak, ha kell eltűnnek, és ha kell átalakulnak - és ez rendben van így, ez a köztes használatok lényegi jellemzője. Mindenképp egy alakuló folyamatról van szó, és e **rugalmasság** az, ami alkalmassá teszi az ideiglenes használat stratégiákat megrekedt városi helyzetek előmozdítására.

Gondolhatunk itt az üres gyárépületekben megtelepedő színházakra és galériákra (budapesti Trafó), szezonálisan pár évig élő szabadtéri koncerthelyekre (régii budapesti Zöld pardon), földszinti üzlethelyiségek áthidaló elfoglalására (Rögtön Jövök ötletpályázat kezdeményezése) vagy a bontásra váró épületek átmeneti használatára, mint a berlini Palast der Republik esetében.

A köztes használatokat csoportosíthatnánk a szerint is, hogy spontán jönnek létre, mint **alulról jövő** kezdeményezések, vagy egy nagyobb városfejlesztési stratégia eszközként használja őket, **fentről**. A valóságban ez nem két önálló csoportot jelent: a köztes használatokban rendszerint mindkét oldal jelenik meg, csak a két véglet - teljesen spontán jelenség, vagy városfejlesztési eszköz - aránya és szerepe változik. Alulról jövő kezdeményezéseket már a működésük korai fázisában befolyásolja a

---

²⁵ POLYAK

²⁶ URBAN 2007:24

"fent" - akár úgy, hogy ellehetetleníti a köztes használatot, amelynek így korai vége lesz; akár úgy, hogy támogatni kezdi, és így segíti a további átalakulását. Fentről jövő kezdeményezések pedig csak akkor működnek sikeresen, ha támaszkodnak a helyi "alulról jövő" kezdeményezésekre, valós igényekre, helyspecifikus kapcsolati hálókra és lelkes helyi emberekre. A "fent" és a "lent" szerepe egy köztes használat életciklusa során meg is fordulhat.

A köztes használatok másképp működnek "jó" városi helyeken, és másképp nemkívánatos, elhagyatott, kevésbé látogatott, vagy éppen elgettősodott városrészekben. A jó helyeken a alulról létrejövő köztes használatok egy kritikus tömeg elérése után **spontán** módon léptéket tudnak váltani és jelentősen tudják befolyásolni a városrészük arculatát. Itt is szükség van a fentről jövő városvezetés/városfejlesztés/Hivatal szerepére, de a jó működéshez gyakran elegendő egy pozitív megengedő hivatali hozzáállás. Erre jó példa Berlin. A nemkívánatos városrészekben ez másképp van - itt mindenképp nagyobb súllyal van szerepe a "fent"-nek és a hivatalos oldalnak. Ahhoz, hogy a köztes használatok ilyen helyeken ne csak pontszerű jó helyek maradjanak (ami önmagában is azért nagy teljesítmény), hanem az egész városrészre kiterjedő pozitív változást tudjanak generálni **stratégiára** van szükség.

A képlet itt sem fekete-fehér: egy ilyen átfogó köztes használat stratégia elindítója lehet a hivatalos városfejlesztés - ha közben meghívja és bevonja a helyi alulról jövő köztes használókat és térúttörőket. Elképzelhető egy másik forgatókönyv is: a hivatalos városvezetés felismeri a meglévő köztes használat kísérletek potenciálját, és azokat egy nagyobb léptékű stratégiába foglalja össze. Minden esetben elmondható, hogy nemkívánatos városrészek esetében köztes használat *stratégia* szükséges, és hogy a hivatali oldalnak aktív szerepet kell vállalnia - de e stratégia csak az alulról jövő kezdeményezések **bevonásával** lehet sikeres.

A fent és lent szerepére és viszonyára, az indítására és későbbi működésére, és a városrészre gyakorolt pozitív hatás: Renew Newcastle projekt.

Alulról jövő, majd hivatalossá vált stratégia jó mintapéldája a **Renew Newcastle**²⁷ ausztrál projekt, amely során Newcastle egy elhagyatott üzletutcáját élesztették újjá ideiglenes, rövid felmondási idejű használatokkal. Az üres földszinti üzletek fokozatosan megteltek színes profilú térúttörőkkel. Miután ezek sikeresen megváltoztatták a környékről kialakult negatív képet, megjelentek a klasszikus befektetők is. A kezdeményezést egy helyi dizájnér indította el saját költségén, majd az első sikerek után csatlakozott hozzá az Önkormányzat. A módszert most már tervezetten, városfejlesztési stratégiaként több ausztrál városban alkalmazzák. Véleményem szerint a Renew módszer sikerének két kulcs mozzanata van. Egyrészt az indítása teljesen alulról jövő kezdeményezés, melynek motorja egy helyi viszonyokat jól ismerő és tulajdonosok és térúttörők között kapocs szerepet játszó, munkát és anyagi költséget önként felvállaló "kulcs ember". Másrészt pedig a helyi Hivatal nyitott és rugalmas hozzáállása, amely az alulról indított projektbe aktívan bekapcsolódott (habár csak azután, hogy a Renew Newcastle már sikereket mutatott fel!).

{...}

---

²⁷ Renew Newcastle projekt, Marcus Westbury vezetésével. RENEW 2013

(2) Magdolna Negyed - potenciális köztes használat stratégia terep

{...}

Eddigi kutatások, és tanulmányok alapján új szöveget írok. Eddigi idevágó tanulmányok:

Ideiglenes használatok lehetőségei a Magdolna negyedben

Dimitrijevic Tijana, BME Építőművészeti Doktori Iskola, 2013 június²⁸

Köztes használat stratégia Magdolna negyed földszintjeire

Dimitrijevic Tijana, BME Építőművészeti Doktori Iskola, 2014. június²⁹

---

²⁸ A tanulmány megjelent a BME ÉDI évkönyvében: DIMITRIJEVIC 2013

²⁹ A tanulmány részlegesen megjelent a BME ÉDI évkönyvében: DIMITRIJEVIC 2014

(3) Kitekintés - két eltérő nemzetközi példa

{...}

Coopolis Zwischennutzungagentur Berlin

*“A még felfedezésre váró városrész,
egy vakfolt a városi szövetben, a köztudat láthatatlan holttere – ez mind
életre hívhat érdekes ideiglenes használatokat a városban.”
Részletek az Urban Pioneers berlini kutatásból³⁰*

2015 őszén egy hosszabb **tanulmányutat tervezek Berlinbe**, ahol több köztes használat kezdeményezés mellett meglátogatom a Coopolis köztes használat közvetítőirodát. Szeretnék egy hónapot tölteni az irodában, és első kézből tapasztalatokat gyűjteni egy működő köztes használat startégia mindennapjairól. A tanulmányút a "DAAD Kutató ösztöndíj Doktoranduszoknak" keretében valósul meg.

---

³⁰ URBAN 2007:17-18

Urban Incubator Belgrade

"Másfelől viszont van valami jó a tranzakcióban, és ez a kontroll hiánya - így pontosan azért, mert globális szinten nincsenek átfogó megoldások, lehetőség nyílik saját, egyedi kezdeményezéseket indítani. Kísérletezhetünk kis dolgokkal, megpróbálhatjuk létrehozni működő modelleket, és amikor ezek láthatóvá válnak - inspirációt jelenthetnek más emberek számára, hogy máshogy viszonyuljanak a környezetükhöz."
Ivan Kucina, építész és egyetemi professzor, Belgrád³¹

Belgrádról és üres tereiről

Belgrád városának helyzete sajátos: a 1990-es évekbeli jugoszláv háború következtében egész Szerbia sokáig egy vakfolt lett/volt Európán belül, és ez a mai napig érezhető az országban és a fővárosban egyaránt. A mai Belgrád e szerbek által indított háború közvetlen és közvetett következményeit viseli magán. Az elmúlt huszonöt évben a város fejlődése a szürke mezőben folyt, hagyományos értelemben vett városfejlesztési stratégiák nélkül. Ez az időszak mára lassan kezd háttérbe szorulni, a nyomai viszont könnyedén olvashatók a város különböző rétegeiben. Gondolhatunk itt a gazdagok lakta "arany szegregáció" illegálisan felépített teljes városrészekre; gombamód növekvő cigány telepekre a város (gyakran központi) különböző pontjain; vagy a kiüresedett ipari területeket elfoglaló, hol kétes háttérű, hol gerilla-jellegű kulturális funkciókra. Belgrád e sajátos, és ma még aktuális állapotát a Zürichi ETH egyetem is felismerte - a város változatos **formális és informális** fejlődéséről szól a "Belgrade formal informal"³² 2012-ben megjelent kötet. A másfél milliós városban számos és változatos üres tér-típussal találkozunk: földszinti üzletek; kiüresedett gyárépületek és infrastrukturális zónák; üresen álló irodaházak és műemlék-védetségű, bizonytalan tulajdoni helyzetű épületek; évek óta megrekedt óriás-beruházások helyszínei (ennek jó példája az IKEA üzletlánc esete, amely 10 éve van egy nagy telke Új Belgrád központjában); folyóparti (Duna és Száva) barnamezős és vasúti területek. E jellemzői és a szomszédos régióbeli helyzete miatt Belgrád érdekes párhuzama a budapesti üres-tér és köztes használatok kérdéseinek.

A földszinti üzletek kérdése mellett - amely a budapesti esethez hasonlóan egyre égetőbb kérdés a belgrádi belvárosban - az üres tér-típusok között kiemelkedik a vasút és a kikötő környékén található kiüresedett városközponti helyzetű térállomány. Ilyen elhagyatott összefüggő terület a belgrádi Sava Mala városrész is, amely központi helyzete és korábbi fényűző kiemelt szerepe ellenére már több évtizede részben üresen áll, részben pedig kétes háttérű szürke beruházások otthona. Ezzel a területtel foglalkozik a belgrádi Goethe Intézet által indított „URBAN INCUBATOR BELGRADE: Savamala – a City-Quarter Re-Invents Itself“ **nemzetközi projekt**, a szerbiai kitekintésem kiemelt esete. A helyi és nemzetközi részvevőket egyaránt bevonó kezdeményezés nem csupán Belgrád is Szerbia szintjén egyedülálló példa, de regionálisan és Európa szintjén is figyelemreméltó. Ezt mutatja a jelentős média visszhang is - Szerbiában, a régióban, Németországban és Svájcban³³.

Az UIB vizsgálatánál előnyt jelent a **szerbiai származásom**: ismerem a körülményeket, a közeget, a kultúrát, és a nyelvet. A nemzetközi publikációk mellett (Belgrade Formal-Informal; Goethe Institut kiadványai; nemzetközi média) így szerb nyelvű nyomtatott és online forrásokra is támaszkodom, nem

³¹ Interjú Ivan Kucina szerb építésszel és egyetemi professzorral az A10 honlapján; saját fordítás; A10-Kucina

³² Belgrade Formal-Informal; STUDIO BASEL 2012

³³ MEDIENECHO

utolsó sorban pedig saját helyszíni tapasztalatokra. Gyerekkorom óta többször voltam Belgrádban, 2013-ban pedig egy kifejezetten építészeti tanulmányúton vettem részt a BME ÉDI keretein belül. Ekkor alkalmam volt előben megnézni az akkor még aktív UIB projektet és helyszíneit, a Goethe Institut szakembereinek vezetésével. Ezentúl tervezek még egy önálló látogatást Belgrádba, és egy interjút a Sava Mala projekt egyik érdekes szereplőjével, a belgrádi építésszel és professzorral Ivan Kucinával.³⁴ (többet erről lásd a következő bekezdésekben).

Urban Incubator Belgrade - egy negyed ébredése

Az Urban Incubator Belgrade (UIB) projektet a belgrádi **Goethe Institut** indította el 2012-ben a helyi kerületi Önkormányzata (Gradska opština Savski venac) és a Főváros támogatásával. A kezdeményezés a Goethe Institut "excellence project" besorolását kapta. Az előkészítése 2012-ben kezdődött, maga a projekt pedig 2013-ban valósult meg, 2014 óta pedig Goethe Institute továbbra is figyelemmel kíséri és támogatja az itt elindult mini-projektek utóéletét.

A projekt helyszíne, **Savamala** (a név szabad fordításban "Kis-szávás" lenne, de magában hordozza a török idők nyomait is - a "mahala" szó kisközpontot, negyedet jelent), a Száva folyó partján helyezkedik el és 19 században alakult ki, mint Belgrád első a várfalakon kívül eső városrésze. A városközponttól 700m-re, sokáig a város legurbánusabb, fényűző negyede volt. A folyó és a vasút közelsége miatt itt számos kereskedelmi és kommerciális funkció adott helyet. Az épületállomány nagy része műemlékvédettségű (vagy az kellene legyen), egy részük még az Ottomán Birodalmat tükrözi vissza. Hagyományosan egy étellel teli, multikulturális városrész volt. A II. világháború alatt súlyos veszteségek értek, 1940-es évek óta pedig lassú hanyatlásnak indult el. Ma egy infrastrukturális csomópont kusza szálai között húzódik meg, amely szálak a várostól és a folyótól egyaránt elvágják a területet. A közvetlen közelében van a központi pályaudvar és az autóbusz-állomás, a hajdani hajókikötő és Belgrád két legforgalmasabb hídja. A negyed a slumosodás jeleit mutatja: halmozottan hátrányos helyzetű lakosság, pusztuló épített környezet és számos üresen álló ház. Rossz híre van: Magdolna Negyedhez hasonlóan Savamala is megkapta a prostituáltak, drogosok és bűnözők negyedének címét. (Itt az etnikai alapú térbeni szegregáció nem jellemző, a lakosság vegyes, de jellemzően nagyon szegény.)

Az UIB célja e jelenleg hanyatlott sorsú Savamala városrész újjáélesztése - de nem politikusok, befektetők és várostervezők által, hanem a kultúra eszközeivel - művészek, építészek, civilek és helyi emberek segítségével. A kezdeményezés egyedisége abban rejlik, hogy a Savamala negyedet egységként, a beavatkozásokat pedig összefüggő hálózatként kezeli; helyi és nemzetközi aktív csoportokat, egyetemeket egyaránt bevon és nyitva hagyja a részvétel lehetőségét; működése és felépítése rugalmas, és időközben változik a helyzetnek megfelelően; folyamatos és hosszú távú jelenlétet hoz létre a helyszínen; gondos előkészítésről és utóéletéről egyaránt gondoskodik; az eredményeket pedig folyamatosan értékeli. Mindezt nehezített akadálypályán teszi - egy évek óta megrekedt, sok szempontból hátrányos helyzetű, nehezen átlátható kapcsolatrendszerű és kétes befektetéseiről hírhedt közegben.

---

³⁴ Ivan Kucina építész a belgrádi építészeti egyetem professzora, és több nemzetközi egyetem (New York, Dessau, Stocoholm) vendégprofesszora. Évek óta foglalkozik Belgrád formális és informális átalakulásaival; kutatási-tervezési munkáiba bevonja az egyetem hallgatóit. Nevét a BME Doktori Iskola a bukaresti Zeppelin kiadásokból is ismerheti, ahol részt vett az Urban Report projektben.

Az UIB távlati és tágabb célja, hogy egy elhagyatott és pusztulásnak indult városrészben **a helyi emberek (újra) magukénak érezzék a teret**, és próbálják befolyásolni azt. Ez közhely is lehetne, de ha jobban belegondolunk egy nagyon is fontos és nehéz feladatról van szó: egy slumosodó városrész lakói ugyanis az átlagnál kevésbé hisznek abba, hogy alakíthatják a tereiket; gyakran csupán bérlők, vagy illegális használói egy térnek; a környezetükkel pedig (városrehabilitáció hiányában) nem is törődik senki, se az ingatlantulajdonosok, se a város, se a kerület. Ilyen szempontból az UIB kísérlete hasonló a Magdolna Negyedbeli Teleki téri közösségi tervezéshez. A Teleki téri kezdeményezés egyik fő hozadéka szerintem - a kézzel fogható, szép köztér-felújítás mellett - pont a helyi lakosság ráébresztése arra, hogy maguk is alakíthatják a környezetüket és a tereiket. A Teleki tér esetében ez olyan jól sikerült, hogy a lakosok azóta is egy egyesület formájában³⁵ foglalkoznak a környezetükkel.

A résztvevőket egy nyitott, **nemzetközi** meghívásos pályázat alapján választottak ki. A tucatnyi csapat között találunk építészeket, művészeket, zenészeket, egyetemistákat, civileket, kezdőket és híreseket, helyieket és messzeföldieket egyaránt. A paletta valóban színes, többek között itt volt a berlini Raumlabor, az ETH Zürich és az University of Fine Arts Hamburg egy-egy diákcsapata, a nexthamburg kezdeményezés, a belgrádi Építészkar hallgatói Ivan Kucina vezetésével, a Camenzind svájci újság, a Treci Beograd művészcsoporthoz és a svájci Ginger Ensemble zenészei. Időközben csatlakozott hozzájuk egy-egy helyi lakóközösség is a negyedből. Az egész kurátora Tim Rieniets svájci építész és urbanista volt, aki Klaus Overmeyer és Philipp Oswald mellett a németnyelvű köztes használat kutatások egyik fő alakja.

Az UIB ideje alatt végül 11 mini-projekt valósult meg, Savamala 11 különböző, addig üresen álló tereiben. Minden résztvevő a maga projektjére kapott egy helyszínt, egy évre. A helyszínek többsége önkormányzati tulajdonú, **régóta üresen álló** ingatlan, melyet a projekt idejére a Főváros és a helyi Önkormányzat a Goethe Institut-nak átadta. Így a Goethe Institut amolyan köztes használat főbérlő lett, "keyagent" és összekötő kapocs a térüttörő új funkciók, és a tulajdonosok/a Hivatal között. A helyszínek típusai változatosak: a kisebb projekteknek földszinti üzlethelyiségek adtak otthont; a nagyobb beszélgetések, kiállítások és műhelyek egy félbemaradt befektetés mementójában, az un. Spanyol Ház műemlék jellegű épületben kaptak rendszerint helyet; a Ginger Ensemble zenészei mozgó hang-felvevő autóban járták Savamalat; a nexthamburg kezdeményezés pedig a virtuális térben indította el "nextsavamala" vízió gyűjtését. Végül, de nem utolsósorban, az akciók átszivárogtak a helyiek által használt terekbe is - ilyen volt az Ivan Kucina és építészhallgatók által elindított "School of urban practices" projekt, amely 2013-ban egy belsőudvar újjáélesztését kísérelte meg.

"School of urban practices" - kávé a szomszédokkal

A Magdolna Negyed szempontjából legérdekesebb kezdeményezés itt éppen a "School of urban practices" volt. Folyamatos helyszíni jelenlét mellett kapcsolatba próbáltak lépni a helyi lakosokkal, és velük együtt közösen kitalálni valamit az addig üresen álló terekre.

A "School of urban practices"³⁶ csapata építészhallgatókból állt, aki Ivan Kucinaval együtt megkapták a Savamalai földszinti üzletek egyikét, egy éves használatra. Ismerkedtek a helyszínnel, a közvetlen környezetükkel, és az élményeiről térképeket és diagramokat készítettek. A csapat hamarosan úgy döntött, hogy kilép a kicsi helyiség falai közül, és egyben kiterjeszti a működését papírról valóságba. Megfigyelték, hogy a társasház, amely aljában ők vannak, egy belső udvarral rendelkezik. Úgy látták,

³⁵ Lásd a korábban említett Teleki Térért Egyesületet.

³⁶ A csapat munkáját végigkísérte egy blog, sok-sok képpel és élménybeszámolóval (szerbül); SCHOOL-BLOG

hogyan e udvar és a hozzá kapcsolódó raktárak nincsenek kihasználva, és elkezdtek gondolkodni rajta - hiszen építészek - hogyan lehet ezen a helyzeten változtatni. Első lépésként építettek egy modellt a társasházról, és meghívtak a lakókat egy közös workshopra, amelynek téma az udvar volt. Sok lakos eljött - hiszen érdekelte őket mit csinál ez a 20 fiatal itt minden nap Savamala közepén, az Ő házuk alján. A workshop eredményeiről aztán újabb térképek és makettek készültek, immár a lakosok - azaz a "szomszédok" - kívánságaival. A második lépéshez segítségül hívtak a "world cafe" módszert, amely a tervezési folyamat előterébe helyezi a beszélgetést. Saját helyszíni tapasztalataik alapján végül kidolgoztak egy saját módszert: minden vasárnap egy *szomszédsági kávéra* hívják a lakosokat, a ház udvarába. (Ez rímelt a békebeli Belgrád hangulatával - régen egy ilyen társasházban a szomszédok rendszeresen együtt ücsörögtek a közös udvaron, és persze kávéztak.) Mindenkit személyesen hívtak meg - kopogtak, beszélgettek, meghívót adtak át. Az első kávé előtt a Csapat egyedül kitakarította az évek óta üresen álló udvart (az udvar persze inkább tele volt, mint üres - kacatokkal, gazzal). A lakosok így vasárnap reggel az "új" udvarban kaptak kávé, és a kávé mellé egy beszélgetést az udvarról. Így ment ez hétről hétre - a hallgatók kávé főztek, sütit hoztak és zenészeket hívtak, a szomszédok pedig lejöttek beszélgetni az udvarra, az udvarról, és közben a beszélgetésekről rajzok készültek.

A harmadik kávé után a hallgatók csapata heves vita keresztútjába került. A lakosok egy része elkezdte használni az udvart a vasárnapi kávézásokon túl is. A hallgatókkal együtt a beszélgetések alatt kisebb beavatkozásokat terveztek meg együtt, hogy az udvar még kellemesebb legyen. Ugyanakkor a lakosok egy másik tábora fellázadt: "Ez az mi udvarunk, miért jöttek ide? Ki fizette ezeknek a gyerekeknek, hogy takarítsák a mi udvarunkat? Mit akarnak tőlünk? Miért csinál ide valaki terveket, talán el akarják venni az udvart? Ha itt kávézásti tér lesz, akkor én hol teregetek? És egyáltalán, miért szól itt zene?" El tudom képzelni a lelkes, és kedves hallgatók érzéseit e észrevételek után. A hallgatók végül egy nyílt levelet írtak a lakosoknak, amelyben bizonyítják tiszta és minden titkos befektetéstől mentes szándékukat, és egy újabb kávéra hívnak mindenkit. E levél szerint a kávézások alatt beszélgetnek az udvar jövőjéről, és ha kell - elmennek. A történetnek itt nyoma vész - az internetes blogon nincs újabb poszt, a helyszínen pedig télen nem láttam az udvarhasznosítás nyomait. (A tervezett újabb belgrádi tanulmányút során meglátogatom ezt a helyszínt, és utánajárok a történet folytatásának.)

Belgrádi tapasztalatok a Magdolna Negyed tükrében

A belgrádi UIB fontos tapasztalata, hogy azok a részprojektek működtek jól, amelyek a helyi emberekhez, közösségekhez kötődtek. Így például a Raumlabor által elfoglalt földszinti üzlet - habár a csapat felvetése izgalmas volt, és az üzlet szép képekkel és friss építészeti kiadványokkal tele - többnyire továbbra is üresen állt. Ezzel szemben Ivan Kucina és csapata sok vizet kavart Savamalában: megjelentek, mászkáltak, kérdezősködtek, rajzoltak. A földszintjük tele volt interaktív térképekkel, makettekkel, és végül emberekkel. Behívták a szomszéd lakosokat, majd ők maguk kimentek Hozzájuk a már említett közös udvarba. Akciójuk egy része, az udvari kávézás kísérlete, másképp alakult a tervezettnél - mégis a hatása messze túllépte a kis földszinti üzlet határait. (Képletesen, és szó szerint.)

Az akciók "sikeressége" itt nem azon múlt, hogy a helyi szerb csapatok jobban értik a helyi embereket és a helyi kultúrát, mint a külföldi csapatok. Azt gondolom, hogy itt a kulcsszó a *jelenlét*. Az egyik csapat sokszor, hosszabb időn keresztül vissza-visszatért a helyszínre és ott jelen volt. Az ő akcióik - habár ezek sem terv szerint alakultak - így valós kísérletek lettek, képesek voltak érzékelni a helyszín rezdüléseit és elég rugalmasak voltak ahhoz, hogy közben irányt váltsanak ha kell. Kölcsönhatásba tudtak lépni nem csak a hellyel és a terekkel, de a helyi emberekkel is. Így a folyamatos jelenlétnek köszönhetően egy aktív háromszög alakult ki a kintről jövő építészek, a helyi lakosok, és a környezet

között. A jelenlét fontosságáról beszél Fejérdy Péter építész, amikor a Máltai Szeretetszolgálattal közösen végzett munkájáról mesél. Ezt emeli ki Kemes Balász építész is, amikor szintén a Máltaiakkal közösen végzett Monori Biobriketről³⁷, vagy a perbáli gyermekotthon³⁸ többéves építőtáborairól van szó. Ezt mondja Tihanyi Dominika is, a Teleki téri közösségi tervezés egyik fő szervezője a ....-ról szóló doktori dolgozatában³⁹. Egy másik kontinensen erről mesélnek az Urban Think Thank csapat tagjai a dél-amerikai munkáik kapcsán⁴⁰. Végül pedig, nagyobb léptékben, a folyamatos jelenlét az alapja a Rév8 és Alföldi György által indított Magdolna Negyed Programoknak.

A belgrádi példára visszatérve, a jelenlét mellett egy másik fontos kérdés a **siker**. Építészként tervezni szoktunk, aztán segítünk a kivitelezésben, végül pedig - ha szerencsénk van - gyönyörködhetünk abban, ami létrejött. Ez a siker (és persze sok-sok egyéb jó dolog: ha az emberek szeretik a házat, ha jók a terei, ha jó kihatással van a környezetére stb.). Ivan Kucina és csapatának munkája azt mutatja, hogy a siker kérdése a köztes használatok esetében árnyaltabb: szinte sosem az elején kitűzött célok elérése jelenti itt a sikert. A belgrádi kis csapat praktikus célja az udvar felújítása volt. Ezt végül nem érték el, de a kísérlet közben egy közösségi gondolkodást indítottak el a ház lakói között az addig szinte észre sem vett belső udvarról. Jó pár ember akkor kezdett el először foglalkozni ezzel a térrel. Az, hogy az emberek hozzáállása pozitív volt, vagy negatív ebből a szempontból irreleváns. A projekt keserű-edes végkifutása ellenére ezt az elindított emberek-tér, és emberek-tér-építésként **kommunikációt** nagy eredménynek tartom.

A végállapotot nézve az Urban Incubator Belgrade projekt sikere kérdéses - a projektnek vége lett, egyes elemei ugyan még működnek, de a helyükre már készülnek is egy óriási klasszikus beruházás tervei ("Belgrád a vízen" néven⁴¹), melyek elsodorhatják az egész Savamala negyedet. Ha viszont az egész folyamatot és az általa elindított újabb helyi folyamatokat nézzük, az UIB számos jó dolgot hozott, felkavarta az állóvizet, - és a *folyamat* sikeres volt.

A köztes használatoktól természetüknél fogva nem várhatunk el fix, kész és befejezett eredményeket. Alapjellemzőjük a folyamatos változás, az adottságok rugalmas lekövetése. Így a sikereik sem pontszerűek, befejezettek vagy állandóak; a végeredmény pedig nem "vég", csupán eredmény, és szinte sosem az, amire az elején számítunk. És ez jól van így: a köztes használatok **rugalmas folyamatok**, és pont ezért segíthetik megrekedt terek, helyzetek, városrészek előmozdítását, ebben rejlik a sikerük titka.

A belgrádi tapasztalatok sok párhuzamot mutatnak a Magdolna Negyedbeli köztes használat kísérletekkel. Közös kulcsszavak *a jelenlét, a folyamat, a lépésről lépésre, és a kommunikáció és párbeszéd*.

A Magdolna Negyedbeli munkánk során azt tapasztaltuk, hogy a kommunikáció indításához valóban folyamatos helyszíni jelenlét, és sok-sok idő kell. A szokásos tervezési, kutatási, és kommunikálási módszereink (amelyek általában gyorsak), sorra csődöt mondanak. A mi esetünkben egy év kellett ahhoz, hogy valóban beszélgetésbe tudjunk kezdeni egy-egy helyi közösséggel. Ha azt mondjuk, hogy

---

³⁷ A monori Biobriketről:

³⁸ A perbáli gyermekotthon építőtáborairól:

³⁹ Tihanyi Dominika doktori dolgozata:

⁴⁰ UTT

⁴¹ A nagyszabású tervek nagy port kavartak/kavarnak a szerbiai médiában 2015-ben.

egy tervezési munka első lépése a kommunikáció tervező/kutató és használó/megbízó között, akkor kimondható, hogy egy szegregált közeg esetében ez az első lépés egyben a legnehezebb is.

Ivan Kucina Savamala kapcsán feltett egy másik kérdést, amely a Magdolna Negyedben végzett munkáink során kulcsfontosságú volt:

*"Hogyan lehet egy város jövőjét és fejlődését tervezni,
ha nincs se pénz, se befektetés, ha tisztázatlanok a jogi körülmények,
és ha minden intézményi folyamat nagyon lassú?"⁴²
Ivan Kucina, belgrádi építés és egyetemi tanár, 2013*

A MICROmagdolna vágygyűjtésnél ebből az alaphelyzetből indultunk ki. Tudtuk, hogy amit a helyiek megálmodnak, mi megrajzoljuk, az építészhallgatóink pedig megtervezik - az valószínűleg mindig csak vágy marad, és nem valósul meg. Mégis biztos vagyok benne, hogy e helyi vágyakat fontos és érdemes volt gyűjteni. Az egész projekt - habár a fent leírt klasszikus építészeti értelemben nem valósult meg belőle semmi - ezt igazolta. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy a folyamat közben ez volt az egyik legnehezebb **kihívás** számunkra: szembenézni azzal, hogy a terveink nem valósulnak meg, ezt elfogadni, és ennek ellenére továbbdolgozni.

A doktori kutatásom és az itt kidolgozott **köztes használat stratégia** is hasonló szellemben készül. Nyitott szemmel megvizsgálva az akadályokat és a nehézségeket, elfogadva azt, hogy a megvalósítás kérdéses - mégis azt gondolom, hogy fontos és érdemes kirajzolni ezt a köztes használat víziót és a benne rejlő lehetőségeket.

---

⁴² URBAN-SCHOOL

(4) Forgatókönyv - köztes használatok a Magdolna Negyedben

A korábban bemutatott Magdolna Negyedbeli köztes használat kísérletek (CivilHáló, BME Negyed, MICROMagdolna) tapasztalatai keserű-édesek. Megmutatják a köztes használatokban rejlő lehetőségeket, de ezzel együtt a fő akadályokat, hiányosságokat és kihívásokat is. Ugyanez elmondható a belgrádi projektről is: árnyalt, nem fekete-fehér képet fest. Ez összecseng azzal a korábbi megállapításommal, miszerint a köztes használatok sosem egy lezárt és kész végeredmény, hanem természetüknél fogva egy nyílt folyamat. Ezért az itt a következőkben felvázolt *köztes használat stratégia a Magdolna Negyedre nem recept*. Ez egy olyan forgatókönyv, amely helyi adottságokra, helyszíni és nemzetközi tapasztalatokra épít, és ezekre alapozva lehetséges irányokat ajánl fel a Magdolna Negyed esetére.

A forgatókönyv fő elemei:

- << Adottságok, peremfeltételek összegzése
- (1) Fentről vagy lentől - az indítás kérdése
- (2) Szerepek és szereplők
- (3) A meglévő kapcsolati háló
- (4) Az Önkormányzat kettős szerepe
- (5) A földszintek kiemelt pozíciója
  - Miért földszintek?
  - Köztes használatokra alkalmas földszintek: hol?
  - Térúttörők és új köztes-funkciók: kik és mit?
  - Ilyen is lehetne: vízió
- >> Összkép: veszélyek, kihívások és remélt pozitív hatások

A **földszintek** kiemelt esetével a BME Építőművészeti Doktori Iskola keretében 2013-2014-ben végzett kutatásom foglalkozott. A fő kérdés itt az volt, "hol érdemes köztes használatokat indítani a Magdolna Negyed földszintjeiben?". A kutatási módszer térképek készítése, egymásravetítése, és elemzése volt. A kutatást összefoglaló tanulmányát lásd jelen írás mellékletei között:

Köztes használat stratégia Magdolna negyed földszintjeire
*Dimitrijevic Tijana, BME Építőművészeti Doktori Iskola, 2014. június 8.*⁴³

Arra a kérdésre, hogy milyen **funkciók** kerülhetnek a jelenleg üresen álló földszintekbe a MICROMagdolna 2013-2014-ben végzett munkája ad színes képet. A Borsos Melindával közösen folytatott vágygyűjtés során több helyi embert, közösséget, civil szervezetet, várostervezőt, művészt és gyereket megkérdeztünk, mit szeretne látni a Negyed üres földszintjeiben. Az eredményekről és többet a projektről megjelent publikációkban⁴⁴ és a blogunkon⁴⁵. A MICROMagdolna teljes történetével pedig Borsos Melinda doktori kutatása foglalkozik.

MICROMagdolna - vágygyűjtés és közösségi tervezés a Magdolna Negyedben
www.negyed.wordpress.com

---

⁴³ A tanulmány részlegesen megjelent a BME ÉDI évkönyvében: DIMITRIJEVIC 2014

⁴⁴ BME ÉDI 2013-2014 évkönyv; SOZIALMARIE pályázat 2015

⁴⁵ www.negyed.wordpress.com

Kinek milyen **szerep** juthat a Magdolna Negyedben, és kiből lehet tér-úttörő? A kutatás következő lépéseiben egy szereposztást állítok fel, és minden szerephez valós helyi szereplőket őárosítok. E szereplőkkel pedig egy szabad interjúsorozatot tervezek a köztes használatok kérdéséről.

Szerepek és szereplők:

<i>Városvezetés</i>	Finta Sándor, Budapest Főépítésze
<i>Kerületi Önkormányzat</i>	Fernezely Gergely, VIII. kerület Főépítésze
<i>Szociális városrehabilitáció vezetői</i>	Alföldi György építész, urbanista, Rév8, MNP indítója ifj. Erdősi Sándor, szociológus, Rév8, MNP
<i>"Keyagent", a köztes használatok főbérője</i>	Rév8
<i>Lelkes helyi civilek</i>	Mókus Maxi
<i>Helyi művész és kulcsfigura</i>	Csámpai Rozi festőművész
<i>Helyi közösség</i>	Kesztyűgyár Közösségi Ház, Női Klub
<i>Művészeti galéria</i>	Gallery8 Roma Művészeti tér
<i>Egy kisboltos</i>	Műterem kávézó és galéria tulajdonosa
<i>Helyi kísérlet indítója 1</i>	Horváth Dániel, Rév8, projekt: CivilHáló
<i>Helyi kísérlet indítója 2,3,4</i>	Borsos Melinda, BME ÉDI, projekt: MICROmagdolna Szabó Dávid, Kukucska Gergely, BME ÉDI, projekt: Negyed

{...}

Összefoglalás - a témáról tágabban

{...}

A kutatás **tágabb** célja kimutatni milyen pozitív potenciál rejlik egy nehéz, elhanyagolt téma és egy friss és pozitív visszhangú téma összekapcsolásában: avagy mit remélhetünk a köztes használatoktól a nagyvárosi gettók esetében. A kutatás szűkebb, kézzel fogható eredménye egy vízió/forgatókönyv a köztes használatok indítására a Magdolna Negyed üres földszintjeiben. Ez a forgatókönyv szándékosan optimista hangvételű - abban a reményben, hogy e pozitív kép (amely optimizmusa ellenére valós tényeken alapul) egyszer értő fülekre talál, és így egy lépéssel közelebb kerül a megvalósításhoz. Ezáltal pedig valóban beáll a térbeni szegregációt csökkentő eszközök sorában.

Irodalomjegyzék

Magdolna Negyed:

- ALFÖLDI 2008** Alföldi, György: "Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban" In: Falu Város Régió, 2008/2, Budapest, VÁTI Kht, pp.27-34
- ALFÖLDI 2012** Alföldi, György (szerk.): *BUDAPEST 2050. A belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei. A BME Urbanisztika Tanszékének monográfiája.* BME Urbanisztika Tanszék - TERC, Budapest, 2012.
- MAGDOLNA 2005** "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program"
<http://epiteszforum.hu/magdolna-negyed-szocialis-varos-rehabilitacios-program>
- RÉV8 2013** <http://ujrev8.epiteszforum.hu/>; meglejtve: 2015.06.12.
- RÉV8 -MNPIII 2013** Magdolna Negyed Program III., Budapest / Magdolna Quarter Program 3.; Szerző: Rév8 Zrt.; Elérhető Rév8 Zrt. honlapján:
<http://ujrev8.epiteszforum.hu/aktualis-projektek/magdolna-negyed-program-iii/>; meglejtve: 2013.05.25.
- LISTA 2013** Józsefvárosi Önkormányzat illetékes vagyonekezelő cége által készített lista az önkormányzati tulajdonú földszinti/alagsori/magasföldszinti/pince nem lakás célú helyiségekről. A témáról szóló térképeket a tanulmányban e lista felhasználásával készítettem. A lista kiadása: 2013 július; formátum: excell táblázat.
- EGEDY 2008** Egedy, Tamás: "A Mátyás tér felújításának várható hatásai a helyi társadalomra és az életminőségre." In: Alföldi György - Kovács Zoltán (szerk.): *Város Zöld Könyv - kulcs a fenntartható városhoz / Urban Green Book - Key to a Sustainable City.* Építésügyi Tájékoztatói Központ Kft.- MTA Földrajztudományi Kutatóintézet - Rév8, Budapest, 2008. pp. 26-50.
- JOÓ 2008** István, Joó: "A Józsefváros mélyén" In: Magyar Nemzet, 2008.04.22.; Magyar Nemzet Online: http://mno.hu/migr_1834/a-jozsefvaros-melyen-385362; meglejtve: 2015.01.10.

Gettósodás, szegregáció:

- LADÁNYI 2008** Ladányi, János, Csanádi, Gábor, Csepeli, György, Szelényi, Iván, és Nemeskéry, Artur: *Társadalom és térszerkezeti átalakulások Válogatott tanulmányok (1975–2010) A gazdasági élet szociológiája,* ELTE, 2008
<http://tatk.elte.hu/file/Ladanyi2.pdf>; meglejtve: 2015.06.12.
- LADÁNYI 2007** Ladányi, János: "Szegregáció és rehabilitáció Budapesten" In: Budapesti Negyed 56. (2007/2)

- CSÁGOLY 2014** Cságoly, Ferenc: *Környezetünk állapota és az építészet felelőssége* című székfoglalója a Magyar Tudományos Akadémián; az előadás elhangzott: 2014. április 10-én, Magyar Tudományos Akadémia, 2014
- Köztes-Használatok:*
- URBAN 2007** Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Berlin: *Urban Pioneers. Berlin: Stadtentwicklung durch Zwischennutzung*. Jovis Verlag GmbH, Berlin, 2007
- SECOND 2012** Haydn, Florian - Temel, Robert (eds.): *SECOND HAND SPACES*. Jovis Verlag GmbH, Berlin, 2012
- LIVING 2012** Davis, Howard: *Living over the store: architecture and local urban life*. Routledge, 2012
- RENEW 2013** Renew Newcastle, Marcus Westbury; <http://renewnewcastle.org/projects>; <http://www.marcuswestbury.net/>; meglekintve: 2014.01.16.
- STUDIO BASEL 2012** Studio Basel: *Belgrade formal in-formal: a research on urban transformation*. ETH, Scheidegger & Spiess, Basel, 2012.
- COOPOLIS** Coopolis Zwischennutzungsagentur; <http://www.coopolis.de/> meglekintve: 2015.06.01.
- UTT** URBAN THINK-THANK, <http://www.u-tt.com/index.html>; meglekintve: 2015.06.12.
- POLYÁK** Polyák Levente blogja: http://polyaklevente.net/?page_id=1101; meglekintve: 2015.06.12.
- Belgrád:*
- URBAN INCUBATOR** Urban Incubator Belgrade, www.goethe.de/urbanincubator; meglekintve: 2015.06.12.
- MEDIENECHO** Az UIB projekt média visszhangja, Goethe Institut gyűjtése: <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/prs/deindex.htm>; meglekintve: 2015.06.12.
- A10-KUCINA** Interjú Ivan Kucina szerb építészre az A10 honlapján: http://www.a10.eu/architects/profiles/ivan_kucina/ meglekintve: 2015.06.12.
- URBAN-SCHOOL** "School of urban practices" projektleírás: <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/prj/sch/enindex.htm>; meglekintve: 2015.06.12.
- SCHOOL-BLOG** "School of urban practices" blog: <http://projectc5.blogspot.hu/> meglekintve: 2015.06.12.

Saját publikációk, projektek:

- DIMITRIJEVIC 2008** Előítéletek Múzeum, Újvidék, diplomamunka, 2008
<http://epiteszforum.hu/eloiteletek-muzeuma-ujvidek>
- DIMITRIJEVIC 2013** Dimitrijevic, Tijana: "Ideiglenes használatok lehetőségei a Magdolna negyedben" In: BME Építőművészeti Doktori Iskola 2012/2013: A kicsi szép / Small is Beautiful, évkönyv, 2013. pp. 100-105.
http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/451-evkonyv_dla2013_JAV17_ny_20130721212850.pdf
- DIMITRIJEVIC 2014** Dimitrijevic, Tijana: „Köztes használati stratégia a Magdolna negyed földszintjeire” In: BME Építőművészeti Doktori Iskola 2013/2014: Régió és identitás / Region and identity, évkönyv, 2014. pp. 45-51
http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/742-evkonyv_dla2014_vegso_nyomt_.pdf
- BME ÉDI 2012/2013** Borsos, Melinda - Brósz, Csaba Botond - Dimitrijevic, Tijana - Szabó, Dávid - Kukucska, Gergő: "Magdolna Negyed. Szociális szolgáltatóhelyiségek tervezése." In: BME Építőművészeti Doktori Iskola 2012/2013: A kicsi szép / Small is Beautiful, évkönyv, 2013. pp. 24-33.
http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/451-evkonyv_dla2013_JAV17_ny_20130721212850.pdf
- MICROMADGOLNA** Borsos, Melinda - Brósz, Csaba Botond - Dimitrijevic, Tijana - Szabó, Dávid - Kukucska, Gergő; "negyed" BME ÉDI projekt 2012-2013 és "mikro magdolna" BME ÉDI projekt 2013-2014 saját összefoglaló blog oldala:
www.negyed.wordpress.com
- SOZIALMARIE 2015** <http://www.sozialmarie.org/projekte/micromagdolna.4418.html>